

Ukanil ju je

1.

Pozderčeva stara sta sedela na podoknih. Od časa do časa je kateri spregovoril kako besedo, potem pa sta spet molčala. Šlo je za važno stvar, zaradi tega pogovor ni bil lahek.

Po daljšem presledku je stari nekam olajšano spregovoril:

»Imam ga!«

Žena ga je začudeno pogledala in vprašala:

»Kaj imaš?«

»Poskus bova napravila!«

Žena ga je še bolj začudeno pogledala.

»Kak poskus?«

»Dobro veš, kako ljubi sorodniki prežijo na dediščino. Ker nimava otrok, bova morala zapustiti posestvo res kakemu sorodniku. Izbrala bova seveda najbolj vrednega. In sedaj bova naredila poskus, da se bo pokazalo, kateri bo najboljši.«

»Kako pa bova to naredila?«

»V poštev pridejo seveda le najbližji sorodniki, in sicer bratova družina ter Slamarjevi in Grahovi. Vsi troji imajo po več otrok.«

»In kaj misliš storiti?«

»Na videz bova vzela v službo najprej bratovega najstarejšega sina Jožeta, potem Slamarjevega najstarejšega in nazadnje Grahovega najstarejšega sina. Medtem bova vsakega opazovala in kateri bo najboljši, tistemu bova zapustila imetje.«

Stara je zadovoljno prikimala.

Zakonca sta bila tako zatopljena v pogovor, da nista opazila fanta, ki se je že prej približal hiši in za bezgovim grmom napeto prisluškoval. Ko je slišal, za kaj gre, se je hudo mušno nasmehnil. Nekaj časa je še napejal ušesa, a ker ni slišal nič posebnega, je previdno smuknil za hišo in hitel do steze, ki je od druge strani vodila k Pozderčevim. Ko je bil za kakih sto korakov oddaljen, je spet zavil proti hiši. Spotoma je glasno žvižgal, da bi stara opozoril nase.

Pozderčeva sta res zaslišala žvižganje in pogledala proti stezi.

»Glej, glej, kdo prihaja!« je spregovorila stara.

»Križ božji, ravno Grahov Lojz!« je začudeno odvrnil stari.

Mladenič se je medtem približal hiši.

»Dober dan, dedek in babica!« je veselo pozdravil. »Prinesel sem vama grudo masla in nekaj jajc. Mati vama pošljajo in vama voščijo dober tek. Rekli so tudi, da kar sporočita, ko bosta kaj potrebovala... Pa zbogom! Takoj moram dalje, ker grem kupovat bika.«

Ne da bi počakal na odgovor, jo je mahnil dalje. Žvižgal si je, kakor da bi šel v ogled.

Za ovinkom se je ustavil, s palico zapretel proti Pozderčevim in veselo dejal:

»Jaz vama bom poskus pošteno zasolil. Stara skopuha, videla bosta, s kom imata opravka. Čez leto dni bom jaz gospodaril pri Pozderčevih.«

Ko bi Pozderčeva vedela za fantove misli, ne bi bila njegovega daru tako vesela.

Vsa raznežena sta hvalila Grahove.

»To je vendar lepo od sestre, da nama je poslala masla in jajc!« je hvalil stari Pozderec.

»Res je!« je prikimala žena. »Kaj, če bi z Lojzom najprej poskusila?«

»To ne gre!« je odkimal mož. »Najprej morava vzeti na dom bratovega najstarejšega, potem Slamarjevega Miho, ker je sin starejše sestre, in šele nazadnje pride na vrsto Lojz. Le naj gre vse lepo po vrsti, da ne bo kake zamere.«

2.

Pozderec se je že naslednji dan oglašil pri bratu, ki je bil oženjen v sosedni vasi. Vsa družina ga je z začudenjem sprejela. Stari se ni zmenil za začudene poglede, ampak je kar brez uvoda začel:

»Ali bi mi hoteli dati v službo Jožeta. Saj veste, človek se stara in je vesel, če ima koga izmed domačih poleg sebe.«

Brat je pomembno pogledal ženo, nato pa dejal:

»Seveda! Prav radi! Mi imamo dovolj delavcev in bomo Jožeta lahko pogrešali.«

»Saj ne bo zastoj!« je rekel Pozderec in je pri tem mislil na poskus.

»No, ta bi bila lepa, če bi za to zahtevali kako plačilo!« je odvrnil brat. »To bi bila sramota, če bi za to majhno uslugo zahtevali plačilo.«

Nato se je obrnil k sinu in mu rekel:

»Jože, le glej, da boš priden in skrben, kakor da bi bilo vse tvoje.«

Brat je pri tem mislil na lepo Pozderčevo posestvo in je že videl svojega Jožeta kot novega gospodarja. Za poskus seveda ni vedel.

Ko je Pozderec odšel z Jožetom, je veselo poskočil in tako zaukal, da je odmevalo po vsej hiši...

Jože je bil že štiri tedne pri Pozderčevih in je pridno pomagal pri žetvi.

Nekega dne je sedel z velikim hlapcem na polju. Malicala sta: jedla kruh in praznila vrč, v katerem je bila pijača.

»Jože,« je začel hlapec, »ti si zadel terno. Kmalu boš gospodar pri Pozderčevih. Ali si kaj vesel?«

»Čemu bi se veselil?« je odvrnil Jože. »Tako veliko posestvo je za človeka veliko breme.«

»To je res! Če bi jaz podedoval tako posestvo, bi ga kar prodal in si z denarjem ustvaril prijetno življenje... Jaz bi že tako naredil.«

»Ali misliš, da bom jaz tak norec, da se bom mučil? Če res postanem gospodar, bo mojega kmetovanja prvo uro konec. Kakih šeststo tisoč dinarjev gotovo dobim za posestvo in s tem denarjem bom lahko igral gospoda...«

Jožetova usoda je bila s tem zapečaten. Ze naslednji dan je stari Pozderec poklical Jožeta k sebi in mu rekel:

»Ljubi Jože, prav lepa hvala za tvojo pomoč! Dalje te ne bom zadrževal, ker te bodo doma gotovo potrebovali. Plačilo boš drugič dobil. Saj razumeš?«

»Saj ni vredno besede,« je odvrnil Jože, ki ni vedel, za kaj gre, in je mislil, da je dedek meril na dediščino.

Poskušnje seveda ni prestal. Kako bi tudi mogel misliti, da je bil hlapec dedekov vohun.

»No, Jože se bo še pošteno opekel,« je menila Pozderka. »On si naj le zamisli posestvo, ki ga bo prodajal!«

Stari Pozderec je izustil robato besedo na Jožetov račun, ker je bil zelo ponosen na svoje posestvo. Obenem pa je bil vesel, da se je prvi poskus tako hitro končal.

3.

Slamar je nekam ježno pogledal, ko je stari Pozderec stopil v sobo.

Stari mi hotel opaziti jeznega pogleda, ampak je vprašal:

»Kako je z vašim Miho? Jaz bi ga za nekaj dni nujno potreboval. Bi ga hoteli pustiti z menoj?«

»Kaj boste pa z njim?« je vprašala Slamarica. »Saj je vendar Jože pri vas!«

»Bil je pri nas,« je odvrnil Pozderec s posebnim poudarkom. »Sem ga že odslovil. Sicer pa ste vi prav tako bližnji sorodniki kakor bratovi in sem si mislil, da bo Miha kar pravi — saj veste, kaj mislim. Plačilo mu ne bo ušlo.«

Slamarjev obraz se je zjasnil.

»O plačilu ni govora,« je odvrnil in zamahnil z roko, obenem pa je pomembno pogledal ženo. Ta je že spočetka slutila, kaj misli brat in je poklicala Miho.

Miha, ki je bil pravi dolgin, se je leno privedal v sobo. V eni roki je imel dolg nož, v drugi pa velik kos kruha in slanine, ter je ravnodušno prežvekoval.

Stari Pozderec ga je začudeno gledal. Prisiljeno se je nasmehnil in rekel:

»Dober tek, Miha! Le jej! Kdor hoče biti močan, mora dosti jesti. Pri nas boš potrebo-

da gre za precejšnje število oboroženih jezdecev, je pokazal prijazno lice in je povabil zapoznele, naj privežejo konje v hlevu, po šupah in kolarnici, njim samim bo postregel v sobah za mizo s pogretim vinom.

Dragonci so razmeščali konje in se čudili, da je na levo pod gostilno grmelo silovito padanje razbesnele vode, katera je morala skakati preko kamenitih prepadov.

Samotni gospodar je postregel številnim gostom s kruhom ter gorkim vinom z opozorilom, da se bodo morali zadovoljiti radi viharne noči z odpočitkom na senu ter slami, za njihovega velemožnega gospoda pa bo že pripravil posteljo v izbi. Vojaki so se naglo pokrepčali ter se porazgubili, kamor je kateri mogel, samo da je bil pod streho in si je lahko pretegnil od ježe in mokrote otrple ude po suhem ležišču.

Stotnik Janez in krčmar Jurij Pustišek sta se razgovarjala do petelinjega petja. Sicer sumljivo in v gozdni samoti naseljeni Pustišek je bil poštna kmečka duša iz spodnjih krajev. Častnik domače govorice se mu je prikupil na prvi pogled in radi tega mu je odgovarjal na vsa vprašanja odkrito, kakor domačin domačinu.

Stari Pustišek je itak uganil sam, da je cilj častnikove nočne poti pri tako slabem vremenu znamenita in bogznaj kako daleč po svetu znana vedeževalska postojanka rodbine Radoša. Preden je začel krčmarski lisjak

s pravimi odgovori na Janezova vprašanja, se je prezirljivo nasmehnil ter menil:

»Grajski sodniki zašijejo kmečke čarovnice radi vsake malenkosti ter popolnoma izmišljenih obdolžitvev, gospodskih pa ne pustijo samo pri miru, ampak jih graščaki celo sami naseljujejo in se zatekajo k njim po nasvete, kateri so sad resničnega vedeževanja!«

Po tej uvodni pripombi je prešel stari k stvari, ki je zanimala častniškega popotnika in radi katere se je podal v te zapuščene kraje. Krčmar je povedal odkrito, da je s čarovniškimi sosedi v dobrih odnosjih, prijatelj jim pa ne more biti, ker so tuji, bogznaj odkod.

Ker je dajal Jurij pojasnila v odlomkih ter raztreseno, ga je prosil Janez z nagrado v cekinu, naj mu zaupa lepo po vrsti vse, kar mu je znanega o Radoševih, kateri so pri grajskih in imenitnikih iz vseh krajev na glasu, da znajo s sigurnostjo povedati prošlost ter uganje bodočnost. Stari gozdni klepin je pomaknil stol bliže radodarnemu radovednežu, potegnil na dolgo iz poliča in začel s pritaženim glasom, kakor se spodobi za tajinstvene zadeve:

Krčmarjeva razodetja

Radošev — je nekako pihal iz sebe — je privedel nekod iz Dalmacije počsrečki grof pred dobrimi petimi leti. Preden so se pripeljali s svojo klozjo vred, so grajski izkrčili kakih pet streljajev od moje domačije gošče.

na svetu. Stavba je okrogla, ker v taki satvbi knjižnica laže postuje. Na dvorišču je velik vrt s šklopni in mizami, kjer lahko čitaš in pišeš. Dostoj se nobena knjižnica ni bila zidana v taki obliki. Če jo gledaš iz zrak, dobiš prej vtis stare arene, kakor pa znane ustaneve.

Na dan poroke izročijo japonske novice svojimi staršem vse darove, ki so jih prejeli od sorodnikov in znancev, da se na ta način vsaj malo oddolžijo staršem za trud, ki so ga imeli z njimi, ko so jih vzgajali.

Košnja na ledu. V okoličnem mestu Vihuri, ki je menja najbolj trpejo v finski-ruski vojni, je šele sedaj pričela prava košnja, kakršne smo vajeni v poletnem času. Kmetje kosijo po enostanih motvirjih šele za-

val precej moči, ker je posestvo veliko in polja brežna.

»Miha, ki ni vedel, za kaj gre, je neumno zazijal.

»Z dedekom boš šel!« ga je poučila mati. »Ne zijaj tako noro, ampak pojdi in se hitro obleci!«

»Pozderčev Jože je že odšel,« je dodal oče, »in zdaj bo dedek tebe vzel s seboj.«

»A, tako!« je zagodel fant. »Zdaj vem, koliko je udarila ura. Seveda bom šel.«

Miha je že osem dni bil pri Pozderčevih in je delal ko živina. Posestvo je bilo vredno truda. Tedaj pa se je primerilo, da sta z velikim hlapcem spravljala deteljo. Med pogovorom je Miha vprašal:

»Zakaj pa je Jože tako hitro odšel?«

»Zdi se mi, da mu hrana ni prijala,« je odvrnil hlapec s poudarkom in je poškilil proti Mihovemu žepu, ki je bil precej vzbočen.

»Jože je bil velik bedak!« je smehljaje odgovoril Miha. »Kdor dela, mora tudi jesti. Jaz sem že prvi dan iztaknil ključ od jedilne shrambe in se vsak dan založim z velikim kosom slanine ali klobase ter kruha. Tudi sedaj imam poln žep. Ali hočeš kos kruha in klobase?«

Ne da bi čakal na odgovor, je potegnil iz žepa zavitek. Hlapcu je odrezal precejšen kos ter pri tem zabičal:

»Toda jezik za zobe!... In še nekaj: ključ od shrambe visi v kuhinji za sklednjekom... Si razumel?«

Hlapec je samo prikimal.

Naslednje jutro je sporočil Pozderec Mihi sledeče:

»Miha, mislim, da boš moral domov. Gotovo te bodo potrebovali, ker se začenja delo v gozdu. Prav lepa hvala za trud, ki si ga imel pri nas! Račun bova že pozneje naredila... Saj me razumeš, kajne?«

Miha je prikimal. Povezal je svoje stvari skupaj, se poslovil in odšel v upanju, da se bo vrnil na Pozderčev dom kot dedič.

Komaj je izginil za ovinkom, je Pozderčevka dvignila pest in zapretila:

»Le čakaj, požeruh! Ne boš se več mastil s slanino in klobasami iz naših čebrov! Sreča, da smo tako hitro prišli na sled njegovi požrešnosti, drugače bi nam vse čebre izpraznil. Tak lopov!«

»Ne razburjaj se!« jo je miril mož. »Sedaj pride na vrsto Grahov Lojz. Radoveden sem, ali bo prestal preskušnjo.«

4.

Ko je Pozderec pri Grahovih izrazil svojo željo, ga je stari Grah nekam nezaupno pogledal. Nič kaj prijazno je zamomljal:

»Tako, za drvarja bi potreboval Lojza? Ne vem, kako bo? Trgovski posli sedaj več ne sejo. Le poglej si bitka, ki ga je bil zadnjič kupil! Par stotakov dobička bo gotovo dobil na njem.«

»Saj ne bo zastoj!« je zagodel Pozderec, kateremu Grahove besede niso bile dovolj. »Mislim, da se za tako lepo posestvo že izplača nekoliko truda!«

»To se lahko reče,« se je sedaj oglašila Grahovka. »Toda človek mora imeti neko gotovost.«

»Tako, tako — gotovost,« si je godel Pozderec in sedel.

»Veste, deček, jaz ne bi rad bil podoben Jožetu in Slamarjevemu Mihi,« se je sedaj oglašil Lojz.

»Ali ti naj dam pismeno zagotovilo?« je skoraj malodušno vprašal Pozderec.

»Ne potrebujem pismenega zagotovila, vendar pa bi rad vedel, pri čem sem... Za navadnega dninarja ne grem. Rajši ostanem pri svoji živinski kupčiji. Tu sem sam svoj gospod in mi ne more nihče nič! In jaz imam rad svobodo.«

»Vidim,« je prikimal dedek. »To si podedel po materi.«

Nato je še dala beseda besedo, naposled pa je Lojz pristal na to, da gre z dedekom. — Nekaj dni nato sta Lojz in hlapec sedela v gozdu. Južnala sta in se pogovarjala.

»Moj Bog, kako boš srečen, ko boš gospodaril na Pozderčevini!« je vzkliknil hlapec.

»Kdo pa pravi, da bom gospodar?« jena videz začudeno vprašal Lojz.

»To že vendar slepec vidi!« je odgovoril hlapec. »Stara sta čisto nora vate. Kar venomer govorita o tebi in ugotavljata, da si popolnoma drugačen kot Jože in Miha.«

»Pustiva to!« je zamahnil z roko Lojz. »Dedek in babica sta še močna in ni govora o tem, da bi posestvo kmalu izročila.«

»No, pa pustiva!« je pritrdil hlapec. »Saj sem le tako mimogrede omenil to stvar. A ker sva že začela, bi ti eno stvar še rad povedal: na posestvu je precej dolga, ki ga stari sicer prikriva, toda pri prepisu bo prišel na dan. To sem ti povedal zato, da ne boš presenečen.«

Lojz se je nasmehnil in rekel:

»Dolg mi ne dela preveč skrbi. Imam namreč bogato nevesto in se bom takoj po prevzemu z njo oženil. Ona ima toliko denarja, da bova mogla poplačati vse dolgove... No, sedaj je pa res dovolj besedičenja. Pojdiva na delo!«

Nekaj dni pozneje je stari Pozderec nekam skrivnostno vprašal Lojza:

»Ali je res, da imaš bogato nevesto? Čemu pa še nisi nič znil o njej?«

»Čemu bi govoril o tej stvari, ko o poroki še ne more biti govora?«

»Ali je zelo bogata?« je vprašal stari.

»Toliko denarja gotovo ima ko vi dolgovi!« se je nasmehnil fant.

»Lojz, če je stvar o bogati nevesti resnična, potem ti raje danes ko jutri izročim posestvo.«

»To bo tudi potrebno,« je resno odvrnil Lojz, »ker praznih rok res ne morem pred njenega očeta.«

»Dobro, posestvo ti bom takoj izročil. Samo primeren užitek bom pridržal sebi in ženi. Dajal nama boš: dnevno dva litra mleka, vsak teden 15 jajc, kilogram masla, dve kili masti, tri kile mesa in slanine ter pet kil moke.«

Dedek in vnuk sta se še nekaj časa prerokala, nazadnje pa je stari naročil hlapcu, naj napreže. Nato so se zakonca in Lojz odpeljali k notarju, ki je naredil prepis posestva...

Lojz je postal gospodar na Pozderčevini in je ponosno hodil okrog. Sorodniki so mu zavidali in ga črtili, a on se za vse to ni zmenil.

Stara sta dobivala svoj užitek in nestrpno čakala dneva, ko bo nova gospodinja prišla k hiši. Minuli pa so tedni in meseci, ne da bi Lojz znil kako besedo o ženitvi. Ko sta se stara naveličala čakanja, se je Pozderec nekoga dne oglašil:

»Lojz, kaj pa je s tvojo bogato nevesto?«

»Isto, kar z vašimi dolgovi, o katerih mi je govoril hlapec,« se je nasmehnil Lojz.

»A, tako!« je zagodel Pozderec.

»A, tako!« je zapiskala Pozderčevka.

Lojza sta pustila v sobi in poparjeno odšla v svojo čumnato. Tam je Pozderčevka iztresla svojo jezo nad možem.

»Tu imaš svojo preskušnjo, stari norec!« je zavpila nad njim. »Kdo bi mislil, da je tak lopov! Izročila sva mu posestvo, ker je rekel, da ima bogato nevesto, s katero se ne more poročiti, dokler ni gospodar. A vse je bilo le zlagano. No, lepo sva nasedla!«

»Stara, ne razburjaj se!« jo je miril mož. »Lojz naju je res potegnil, a pri vsem tem morava priznati, da je pridren človek in nama pri njem ničesar ne primanjkuje. Kar vesel me, da je bil še bolj prebrisan ko midva. Preskušnjo je dobro prestal. Pozderčevina pa je dobila skrbnega gospodarja.«

No, pa tudi nevesta je čez čas še prišla k hiši! Bila sicer ni bogata, zato pa je bila tembolj pridna in dobra s Pozderčevima. Lojz je dobro izbral in nazadnje tudi stari Pozderčevki ni bilo žal, da je dobil posestvo Lojz.

krat, ko pritisne nraz, ter zamrznejo močvirja. Iznad spodnje ledene plasti štrli močna trava kvišku, in to kosijo kmetje zares na ledu, kajti poletni sploh ne morejo priti na močvirja.

»Moderna otroška igra. Francoski otroci so si izmislili novo igro. Igrajo se »begunec«. Vsa, kar so videli na pobegu, sedaj ponavljajo v igri: vzamejo otroške vozčke, zavijajo odeje, vzglavnike, rjuhe, obleke, vse nalože na voz, ves tovor pritrdijo z vrvice in se podajo na »daljno pot«. Eilo bi res težko iznajti sodobnejšo igro. Toda komu ne krvavi srce pri misli na usodo nedolžnih otrok, ki žive v tako žalostnih in grozot polnih časih, da najde še v njih nezavestno celo snov za svojo igro.

Pozidali so hišo z gospodarskimi pritlikinami, izruvali panje in pripravili zemljo za obsetev. K naseljeniški družini Radoša spada mati Agripina z dvema odraslima hčerka Hozano in Bibiano in še dva velika sina sta pri hiši. Glavna čarovnica je stara, pomagata ji pa obe čedni hčerki, o katerih govorijo, da se radi oglašajo pri njima grajski bolj nezadovoljni poročeni gospodje. Sinova čuvata dom in obdelujeta kake tri njive, ki so popolnoma v gošči in kamor ne pustijo nikogar. Razširjene so govornice, da se podi po teh hostnih krčevinah kačja, kuščarska ter razna druga čarovniška golazen. Jaz sam sem videl na teh prostorih močno dišečo zelenjavo, zdravilne rastline ter rože. Moram še dodati, da so Radoševe hčerke ranocelnice, kakor jih ne premore boljših vse cesarstvo, saj se zatekajo k njim bolniki iz gradov in mest.

Dostop do čarovniške domačije ni dovoljen navadnim kmečkim sirotam. Vsak, kateremu se naj postreže z vedeževanjem ali z zdravili, mora imeti gosposko obleko in od daleč vidno ter debelo možnjo za pasom. Kmečkega človeka, kateri bi slučajno zablodil do Radoševih, kažejo hudi psi.

Kakor hitro je odšel radovedni gospod na mizo od čarovnic zahtevano zlato, mu povejo, kar ga je že doletelo in kar ga še bo. Vedežujejo s pomočjo vodne pare, čitajo človeško usodo z roke, višek njihovega razgovora

z nadnaravnimi silami se odigrava pri temle vodopadu kak streljaj od moje hiše, ki prihrumi iz podzemeljskih votlin ter se izgublja po globokem padeu preko skalovja v potok, kateri žene par mlinov.

Sploh pa, zakaj vam vse to pripovedujem, ko boste itak sami še danes dopoldne doživeli pri Radoševih več, nego je to mogoče opisati pri poliču vina. Prespite se v tejle izbici par ur. Predpoldne enkrat pa vas popeljem sam do cilja, ker večje in povrh še oboroženo spremstvo ni dobrodošlo in brez tehtnih razlogov ne sme pod streho gosposkih čarovnic — tako je končal Jurij popis vedeževalk.

Janez je vedel, pri čem je in da mu z zlatniki nagrajeni podčetrtički valpet ni lagal, ko mu je nasvetoval ta zlodejev kot, kateri mu lahko edini pripomore do jasnitve neznosno moreče ga negotovosti.

Nočna pivca sta se razšla z obljubo, da bo gostu drugo predpoldne za kašipota sam krčmar, ki želi veličnemu gospodu vse najboljši.

Kljub izmučenosti Janez ni mogel zatisniti očesa. Odganjala mu je potrebni spanec nenavadno bučanje vodopada. S pustiškem pripovedovanjem prepovedana domišljija mu je slikala cele ure tako plašljive predstave, da je zapustil ob siju jesenskega sonca ležišče bolj zbit, nego je bil legel vanj.

(Dalja sledi)